

Олександра ТУГАЙ, доктор філософії, доцент,
доцент кафедри германської філології,
Факультету романо-германської філології
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕЧЕННЄВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Дослідження присвячене висвітленню історичного розвитку синтаксису речень індоєвропейської мовної сім'ї, із фокусуванням на виявленні граматичних та структурних особливостей у реченнєвих конструкціях праіндоєвропейських мов (санскрит, рання латина, прагерманська, прагрецька, та інші), та давніх германських мов (давніоанглійська, давньоверхньонімецька, тощо).

Давньогерманські мови походять від прагерманської мови праіндоєвропейської мовної сім'ї або індоєвропейської прамови, яка є результатом мовної реконструкції на основі лінгвістичних даних індоєвропейських мов, де *санскрит* завжди слугував класичною моделлю або стандартом прамови, незважаючи на численні дискусії [Капранов, 2015].

Досліджувані праіндоєвропейські мови мали синтаксичну сумісність із ностратичною макросім'єю, оскільки їхня структурна організація передбачала розгалуження вторинних реченнєвих елементів ліворуч від головних та варіативне SVO розташування провідних конститuentів на основі дії трьох основних синтаксичних процесів або синтаксичних правил зсуву (syntactic shifting rules) – *скремблінгу*, *екстрапозиції*, закону *Вакернагеля* (Wackernagel's law – правило «плаваючого клітика»), під впливом яких відбувалися зміни у праіндоєвропейських мовах та які виявилися тригером переходу від OSV / OVS / SOV- до SVO-моделі у певних давніх мовах [Ringe, 2006; Bomhard, 2021].

Приклад (1) демонструє OSV-модель із підметом «nequs» у *проклітичній* функції завдяки *правилу скремблінгу*:

(1) Рання латинська мова: [*“Honce loucom (O) nequs (S) violatod (V).”*] – [*“this grove (O) no-one (S) he-should-violate (V).”*] = [*“No one (S) should violate (V) this grove (O).”*] [Warmington, 1959, с. 154; Lehmann, 1974, с. 35].

Приклад (2) є також OSV-моделлю із об'єктами «hēssōn» та «phérteros», як слабкими та ненаголошеними елементами у другорядній позиції та *енклітичній* функції завдяки *правилу «плаваючого клітика»* (закон Вакернагеля):

(2) Давньогрецька мова: Iliad 16.722. [*“aíth', hóson (O) hēssōn (ADJ/O) eimí (S-V), [tóson (O) séo (O) phérteros (ADJ/O) eíēn (S-V).”*]] – [*“Oh, to-what-extent (O) weaker (ADJ/O) I-am (S-V) [to-that-extent (O) from-you (O) stronger (ADJ/O) I-might-be (S-V).”*]] = [*“I (S) wish [I (S) were (V) as much stronger than you (ADJ/O) [as I (S) am (V) weaker (ADJ/O).”*]] [Schwyzer, 2013, сс. 98-101].

Прагерманська мова мала багато подібних синтаксичних ознак із праіндоєвропейськими мовами: SOV-моделі речень, ініціальні / другорядні /

фінальні слотові позиції фінітних та нефінітних дієслів у простих та складних реченнях. Ці провідні синтаксичні риси та правила зсуву також поширювалися й у синтаксисі *давніх германських* мов із різноманітним аранжуванням провідних конститuentів як SOV / SVO / OVS, що свідчить про синтаксичну структурно-функційну спорідненість між праіндоєвропейськими, прагерманською та давніми германськими мовами [Hopper, 1975; Bomhard, 2021].

Приклад (3) репрезентує S(V)OVO/OV-модель з об'єктами «ende», «worulde lifes», «se wurm somod» у *проклітичній функції* відповідно до правил *екстрапозиції* та *скремблінгу*:

(3) Давньоанглійська мова: “Beowulf”: [[“Sceolde laendaga æpeling (S) ærgod (V) **ende** (O) gebidan, (V) **worulde lifes**, (O) ond (CONJ) **se wurm somod**, (O)]] [þeah ðe (CONJ) hordwelan (O) heolde (V) lange.”]] – [[“Atheling brave, he (S) was fated (V) to finish (V) this fleeting life, (O) his days on earth, (O) and (CONJ) the dragon with him, (O)]] [though (CONJ) long it (S) had watched (V) o’er (O) the wealth of the hoard! (O)”]] (Beowulf, 2341-2344) [Gummere, 1910].

Отже, як репрезентує наше дослідження, давньогерманські мови походять від праіндоєвропейської мови-основи – материнської прамови індоєвропейської мовної сім’ї ностратичної макросім’ї, що засвідчено на основі спільних синтаксичних рис, як OVS / SOV / SVO-аранжування, закономірностей вживання провідних елементів у синтаксичних *енклітичній* та *проклітичній функціях* за рахунок *трьох провідних правил* зсуву – *екстрапозиції* та *скремблінгу* елементів, правила «плаваючого клітика» (закон Вакернагеля), що й виявилось рушійною силою в еволюції синтаксичної організації індоєвропейських реченнєвих конструкцій.

Список літератури

1. Капранов Я. В. Історико-генетичні витоки поняття «прамова» у порівняльно-історичному мовознавстві. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія* : зб. наук. пр. [гол. ред. А. В. Корольова]. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2015. Т. 18. № 2. С. 70-76.
2. Bomhard A.R. A Comprehensive introduction to Nostratic comparative linguistics: with special reference to Indo-European. Vol. 1. 4th ed. Florence : SC, 2021. 825 p.
3. Gummere F.B. (Trans.). Beowulf. Harvard Classics, 49. Collier, 1910. Retrieved from <https://rpo.library.utoronto.ca/content/beowulf-1>
4. Hopper P. J. The syntax of the simple sentence in Proto-Germanic. Berlin – Boston : De Gruyter Mouton, 1975. 104 p.
5. Lehmann W.P. Proto-Indo-European Syntax. Austin : University of Texas Press, 1974. 278 p.
6. Ringe D. From Proto-Indo-European to Proto-Germanic. Oxford : Oxford University Press, 2006. 355 p.
7. Schwyzler E. Griechische Grammatik Bd. 2: Syntax und syntaktische Stilistik. 6. Auflage, XXIII. Munich : C. H. Beck, 2013. 714 S.
8. Warmington E. H. Remains of Old Latin. Archaic Inscriptions. Vol. 4. Loeb Classics. Cambridge : Harvard University Press. 1959. 544 p.